

ΑΝΝΑ ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ - ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΪΡΗΣ

Ζύγρνη 1922

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε.Η.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΤΙΤΛΟΣ: Σμύρνη 1922, ο χρόνος του έρωτα
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Άννα Δενδρινού - Μάρκος Καΐρης
ΣΕΙΡΑ: Ελληνική λογοτεχνία
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Ευγενία Γάλλου
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Εκδόσεις Έξη
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Εκδόσεις Έξη

Copyright © Άννα Δενδρινού
Copyright © Μάρκος Καΐρης
Copyright © 2026 Εκδόσεις Έξη

ISBN: 978-618-5713-90-4

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν.2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται η κατ' οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και γενικός αναπαραγωγή, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση σε οποιαδήποτε μορφή και εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις Έξη
Λουίζης Ριανκούρ 13
11523 Αθήνα
Τηλ.: 211 4111078
www.ekdoseiseksi.gr
email: info@ekdoseiseksi.gr

Άννα Δενδρινού - Μάρκος Καΐρης

ΣΜΥΡΝΗ 1922
Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

Εκδόσεις Έξη

Ἐιζα

Σμύρνη,

Τετάρτη 13 Σεπτεμβρίου 1922*

Μια πόλη θανάτου. Ένας πολιτισμός σε διάλυση.
Άνθρωποι πνιγμένοι στους καπνούς και το αίμα.
Προαιώνια μίσση σ' έναν αφανισμό χωρίς τέλος.
Μια άγρια βακχεία** εκδίκησης, λες και έξαφνα
γίνονταν πράξη τα σκοτεινά σχέδια των πιο φθο-
νερών δαιμόνων. Μάτια που έπαψαν να βλέπουν
μάτια. Φλόγες έτοιμες να κάψουν ψυχές και σώμα-
τα. Μάνες που στρέφονται απελπισμένες προς τον
Θεό, άλλες με προσευχές κι άλλες με κατάρες, βλέ-
ποντας τον αναπόδραστο χαμό των παιδιών τους.
Η κόλαση επί της γης. Η κόλαση, όχι πια ως μια

* Οι ημερομηνίες των γεγονότων της Σμύρνης έχει καθιερωθεί να δίνονται με βάση το νέο ημερολόγιο, παρότι στην Ελλάδα ακόμη ίσχυε το παλαιό ημερολόγιο.

** Ασυγκράτητη εκδήλωση ενός συναισθήματος, παραφροσύνη.

αλληγορία του επέκεινα, αλλά ως το ζωντανό παρόν. Και ο παράδεισος; Γιατί χάθηκε; Γιατί μοιάζει τώρα πια σαν ένα μακρινό παραμύθι για τα μικρά παιδιά. Ίσως ούτε και γι' αυτά. Γιατί τα παιδιά πια δεν ακούν παραμύθια, τα παιδιά δεν κοιμούνται πια ήσυχα στις ζεστές αγκαλιές των μανάδων τους, δεν νιώθουν τα χείλη του πατέρα τους να γλυκοφιλούν τα μάγουλά τους, δεν βυθίζονται αργά και ανεπαίσθητα σε πολύχρωμα όνειρα. Τα παιδιά είναι τρομαγμένα. Τα παιδιά καρτερούν ένα χέρι να τα τραβήξει κοντά τους, να τα πάρει μακριά από τη φρίκη. Ματαιίως.

Δύο πεντάχρονα αγόρια έδειχναν το ένα στο άλλο τις πύρινες γλώσσες που έγλειφαν τα σπίτια τους πίσω από την προκυμαία και έκλαιγαν ασταμάτητα. Ένα κοριτσάκι ίσιωνε με τα μικρά του χεράκια το πολύχρωμο φόρεμά του, ό,τι τέλος πάντων είχε απομείνει από αυτό, καθώς ήταν σκισμένο παντού και μαυρισμένο από τις στάχτες που πετάγονταν ολόγυρα μαζί με κατακόκκινες κάφτρες. Φωτιά. Όλα ήταν φωτιά. Ο πυρφόρος Προμηθέας* είχε αποχωρήσει από την ιστορία δίνοντας τη θέση του στον Εωσφόρο.

Και μέσα σε όλη αυτήν την αδιανόητη κατα-

* Πρόκειται για τον Τίτανο Προμηθέα ο οποίος έφερε τη φωτιά στη γη παρακούοντας τους θεούς και καταργώντας τα προνόμιά τους. Αποτελεί επίσης το τελευταίο έργο της τριλογίας του Αισχύλου.

στροφή ο Έιζα Τζένινγκς. Ο Έιζα που έφτασε στη Σμύρνη ως ένας από μηχανής θεός χωρίς να γνωρίζει αρχικά ούτε ο ίδιος την αποστολή που θα αναλάμβανε.

Ο Έιζα, ένας σαρανταπεντάρης μεθοδιστής ιερέας από τη Νέα Υόρκη, άνθρωπος γλυκός, συμπαθητικός, μάλλον άσχημος, καμπούρης, παραμορφωμένος από μια φυματίωση της σπονδυλικής στήλης. Τι ήταν εκείνο που έφερε τον άντρα αυτόν στη Σμύρνη; Τι τον έκανε να διασχίσει τους ωκεανούς, με κίνδυνο να καταστρέψει αμετάκλητα την ήδη εύθραυστη υγεία του; Η οικογένειά του τον παρακαλούσε να σκεφτεί λογικά. Οι φίλοι του τού επιφυστούσαν την προσοχή. Οι γιατροί τού χαμογελούσαν με κατανόηση προσπαθώντας διακριτικά να του εξηγήσουν την κατάστασή του. Μα εκείνος άκουγε όλα εκείνα τα λόγια να ηχούν αδύναμα, σαν μακρινοί αντίλαλοι. Υπήρχε μια δύναμη μαγνητική που τον καλούσε στο ταξίδι. Λες και τον προσκάλεσε ο απέραντος πόνος του ανθρώπου σε κάτι που καλά καλά ούτε ο ίδιος γνώριζε. Ήταν πια αποφασισμένος να εκπροσωπήσει τον Χριστό, εκεί απ' όπου η συμπόνια και η ανθρωπιά εξέλιπαν πια παντελώς.

Έφτασε στη Σμύρνη ένα μήνα πριν από τα τραγικά γεγονότα, εκπρόσωπος της YMCA, της Χριστιανικής Οργάνωσης Νέων, μαζί με την οικογένειά

του. Ένιωθε μια πρωτόγνωρη δύναμη να συνεπαίρνει το κορμί του, ένιωθε ξανά το αίμα να κρούει ζεστό στους κροτάφους του, όπως τότε που ήταν νέος και έδινε όλη του την ενέργεια για να βοηθήσει, να συντρέξει, να ριχτεί στους κινδύνους. *Ποιος είμαι; Μήπως όλα είναι μια παραίσθηση; Μήπως πλησιάζω στον θάνατο; Μήπως αυτό το σφρίγος είναι η τελευταία λάμψη της ύπαρξής μου; Όχι, όχι, δεν μπορεί να είναι έτσι. Δεν θα με περιέπαιζε έτσι ο Θεός. Θεέ μου, στάσου δίπλα μου τώρα, τώρα Σε χρειάζομαι περισσότερο από ποτέ, επαναλάμβανε στις προσευχές του, χωρίς να ομολογεί σε κανέναν τους κρυφούς του φόβους.*

Στις 8 Σεπτεμβρίου το τέλος της πόλης ήταν πια προδιαγεγραμμένο, καθώς ο τακτικός στρατός του Κεμάλ και τα άτακτα σώματα των Τσετών άρχισαν να εισβάλλουν. Το «συμπυκνωμένο» μίσος των τελευταίων ετών του πολέμου κατέληξε στο απόλυτο έρεβος. Οι λιγοστοί κανόνες δικαίου του πολέμου που είχαν απομείνει, διαλύθηκαν οριστικά. Κάθε ηθικός φραγμός έπαψε. Κάθε ανθρώπινη αρετή αφανίστηκε. Αυτός είναι πάντα ο πόλεμος. Το ανθρώπινο γένος θα πλέει πάντα μέσα στις τρικυμίες των αδυναμιών του. Ίσως είναι μάταιο να ελπίζει κανείς. Ίσως η ανθρώπινη πρόοδος είναι μια ψευδαίσθηση, σκεφτόταν ο Έιζα.

Τις δύσκολες εκείνες νύχτες διάβαζε Θουκυδίδη. Ήξερε καλά ότι ο αρχαίος ιστορικός είχε μελετήσει βαθιά την άρρωστη ψυχολογία του πολέμου. Μέσα στην απόλυτη βία ο άνθρωπος μπορεί να μετατραπεί σε τέρας, παύει η αιδώς, παύουν οι κοινωνικοί περιορισμοί, παύει η ενσυναίσθηση του άλλου. «Κτήμα ες αεί»^{*} είχε ονομάσει το έργο του ο Θουκυδίδης. Ο Έιζα μόλις τώρα καταλάβαινε πόσο δίκιο είχε εκείνος ο σοφός άνθρωπος.

Κατά το ξημέρωμα, όμως, έπρεπε να αφήνει στην άκρη το βιβλίο, έπρεπε να αναπαύεται για λίγο, πριν αντικρίσει ξανά την οδυνηρή πραγματικότητα, πριν αρχίσει μια καινούρια μέρα, που κανείς πια δεν πίστευε ότι θα μπορούσε να είναι καλύτερη από την προηγούμενη.

Πού να στρέψει κανείς το βλέμμα του και να μην πονέσει; Παντού σφαγές και βιασμοί. Στην αρχή σποραδικά και χωρίς να φαίνονται, στη συνέχεια εντελώς φανερά, σχεδόν επιδεικτικά. Δύστυχες γυναίκες κάθε ηλικίας αλλά και μικρά κορίτσια της ελληνικής και της αρμένικης κοινότητας, που βιάστηκαν από ομάδες ολόκληρες οπλισμένων αντρών, τώρα κείτονταν με λιωμένα τα κεφάλια τους, χτυπημένα από κοτρόνες, και με το σώμα τους παραμορφωμένο σε μια άμορφη μάζα

* «Αιώνιο κτήμα».

ύστερα από τις κλοτσιές και τα χτυπήματα. Βάρβαροι επί το έργον, εχθροί κάθε τάξης και κάθε δικαιοσύνης. Όλα καταγραμμένα λεπτομερώς σε ημερολόγια υπηκόων των ΗΠΑ, της μόνης χώρας που σεβόταν ακόμη τα φιλελεύθερα ιδεώδη, κόντρα σε μια Ευρώπη παραδομένη στο συμφέρον. Πού ήταν μπροστά σε όλη αυτή την κτηνωδία οι ευρωπαϊκές δυνάμεις; Έχοντας ενδώσει στο δίκαιο του ισχυρότερου, ακόμη και αν αυτό έφερνε την απόλυτη καταστροφή, απαρνούσαν σιωπηλά κάθε ανθρώπινη αξία. Και πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς; Ήδη στα «σπλάχνα» των κρατών της Ευρώπης «κυοφορούνταν» τα τέρατα του ολοκληρωτισμού που σε λίγα χρόνια θα έκαναν σκουπίδι όσα με μόχθο είχαν κατακτηθεί: τη δημοκρατία και τις πολιτικές ελευθερίες.

Η μέρα της κόλασης: Τετάρτη 13 Σεπτεμβρίου. Ο απόλυτος τρόμος. Μια αδηφάγα φωτιά άναψε εκεί που έπρεπε να ανάψει, στην καρδιά της ελληνικής και της αρμένικης συνοικίας, αφήνοντας άθικτες την τουρκική και την εβραϊκή κοινότητα. Η γενοκτονία έπρεπε πάση θυσία να ολοκληρωθεί. Όποιοι Αρμένιοι και Έλληνες συνέχιζαν να παραμένουν στις εστίες τους, θα πλήρωναν το τίμημα. Άραγε εκείνοι οι τολμηροί άνθρωποι, που επέμεναν να αγαπούν τον τόπο τους, που επέμεναν να

τιμούν την προγονική τους γη, δεν ήξεραν τι τους περίμενε; Η ελπίδα είναι παράξενος σπόρος. Φωλιάζει πάντοτε στις καρδιές. Έτσι είχε φωλιάσει και στην καρδιά των Ελλήνων όταν είχαν δει τις ελληνικές δυνάμεις να αποβιβάζονται στη Σμύρνη στην αρχή της Μικρασιατικής εκστρατείας. Τότε ζητωκραύγασαν, τραγούδησαν, γιόρτασαν. Πίστεψαν ότι η ώρα της λευτεριάς πλησίαζε. Πόσο ψεύτικο αποδείχθηκε το όνειρό τους! Όταν πια κατάλαβαν πού οδηγούνταν τα πράγματα, κάποιοι έφυγαν, προσπάθησαν να προλάβουν, να ξεφύγουν από τον θάνατο που ορμούσε με μένος κατά πάνω τους. Οι περισσότεροι, όμως, συνέχισαν να φροντίζουν μέσα τους τον «σπόρο» της ελπίδας, συνέχιζαν να προσδοκούν το δίκαιο τέλος. Δεν μπορεί, σκέφτονταν, στο τέλος το δίκαιο επικρατεί. Μα ο κόσμος τούτος μοιάζει τις περισσότερες φορές να μην υπακούει σε τέτοιους νόμους και αρχές.

Παντού επικρατούσε η απόλυτη σύγχυση. Αδυναμία δράσης και πανικός. Ο Έιζα ήταν από τους λίγους που μπόρεσε να πάρει αποφάσεις γρήγορα και αποφασιστικά. Βλέποντας κάποιος τις κινήσεις του θα απορούσε για την αστείρευτη ενέργεια με την οποία λειτουργούσε μέσα στις συνθήκες του απόλυτου χάους. Είχε μετατρέψει όλα τα εγκαταλελειμμένα σπίτια της μεγάλης προκυμαίας σε κα-

ταφύγια για τις βιασμένες και κακοποιημένες γυναίκες, καθώς και για τα ορφανά, προσπαθώντας να γίνει ο πατέρας και η μητέρα που έχασαν. Είχαν δει τα παιδιά αυτά κεφάλια να ισοπεδώνονται, μάτια να ξεριζώνονται, γυναίκες να αναβλύζουν αίμα από τα ακίνητα ανοιχτά μέλη τους και να βυθίζονται σιωπηρά μέσα σε μια μαυροκόκκινη λίμνη θανάτου. Για αυτά τα παιδιά οι σφαγές, ο πόνος και τα μαρτύρια αποτελούσαν πια μια καθημερινότητα σαν την ανατολή και τη δύση του ήλιου. Γι' αυτούς τους ανθρώπους θα αγωνιζόταν ο Έιζα, ακόμη κι αν χρειαζόταν να θυσιάσει την ίδια του τη ζωή. Δεν ήταν, ούτε ένιωθε ήρωας. Απεναντίας, όσο θυμόταν τον εαυτό του, ήταν πάντοτε ένα μάλλον υπερευαίσθητο παιδί, που έπρεπε να αντλεί θάρρος από την πίστη του στον Θεό και από τις προσευχές του, για να πετυχαίνει τους σκοπούς τους. Πόσο τον κούραζε αυτή η ζωή, όπου ο καθένας έπρεπε να αποδεικνύει στους άλλους την αξία και την ανωτερότητά του! Όχι, εκείνος δεν ήθελε ποτέ να αποδείξει τίποτε. Ούτε τώρα. Το μόνο που έκανε πάντα ήταν να ακολουθεί την καρδιά του και τη συνείδησή του. Να ακολουθεί σιωπηλά τον δρόμο της μοίρας του.

Στις δύσκολες ώρες, πάντα προσπαθούσε να διατηρεί το σθένος του, φέρνοντας στο μυαλό του τη νεανική του συγκίνηση, τότε που του δίδαξαν τις

αρχές και τα πιστεύω του Κάρολου Γουέσλεϋ*. Σύμφωνα με τον Γουέσλεϋ, ο κάθε άνθρωπος δικαιούται μια θέση στο ουράνιο βασίλειο, μηδενός εξαιρουμένου, αρκεί αυτός να αφεθεί στην αγάπη του Θεού. Γιατί ο Θεός γνωρίζει τον καλύτερο τρόπο για να καθοδηγήσει την κάθε ψυχή προς το καλό και προς την αλήθεια. Έτσι έβλεπε τους ανθρώπους ο Έιζα: σαν χαρούμενα παιδιά του Θεού που ήδη γεύονταν την ουράνια δόξα ή σαν παρασυρμένα και παραστρατημένα αδέλφια του, που ακόμη δεν αναγνώρισαν το θείο φως μέσα τους και δεν κατάφεραν να ακούσουν τον θείο λόγο της Βίβλου και τον αρμονικό ψίθυρο με τον οποίο ολόκληρη η φύση δοξολογούσε τον Δημιουργό της. Μέσα από αυτή τη διδασκαλία βρήκε τη θέση του στον κόσμο: η θέση

* Charles Wesley (1707-1788), Άγγλος θεολόγος και μεταρρυθμιστής. Η εκκλησία των Μεθοδιστών (Methodists) που ιδρύει αρχικά είναι συνδεδεμένη με την Εκκλησία της Αγγλίας, αλλά στη συνέχεια αποκτά αυτονομία. Τα μέλη της στην Αγγλία και στις ΗΠΑ αρχίζουν να αυξάνουν εκθετικά. Το όνομα της κίνησης μαρτυρεί τη σημασία που δινόταν στους κανόνες (μέθοδο) που έπρεπε να ακολουθεί κάποιος, ώστε να δικαιούται τη θεία χάρη. Εντούτοις, αυτή είναι η μία πλευρά των πιστεύω των Μεθοδιστών. Παράλληλα, υπήρχε εξαρχής έντονη σε αυτούς μια ενθουσιαστική τάση συνεχούς διώματος της θείας παρουσίας, μέσω της οποίας πίστευαν ότι γίνονταν άτρωτοι απέναντι στο κακό. Οι ύμνοι και η μουσική στις συχνές συγκεντρώσεις τους αποτελούν ένα κύριο χαρακτηριστικό τους. Η βασική θέση που τους διαχωρίζει από τους Καλβινιστές είναι ότι ο Θεός προσφέρει τη χάρη του σε όλους τους ανθρώπους, οι οποίοι μπορούν είτε να ανταποκριθούν σε αυτή είτε όχι. Ο Χριστός με τη θυσία του δίνει τη δυνατότητα εξιλέωσης ολόκληρης της ανθρωπότητας. Αν οι πιστοί ανταποκριθούν στο κάλεσμα του Θεού, η πίστη τους θα τους σώσει. Απαιτείται, δηλαδή, κατά τη γνώμη τους, συνέργεια θείας χάριτος και ανθρώπινης επιλογής, σε αντίθεση με το σκληρό και άκαμπτο καλβινιστικό δόγμα του απόλυτου προορισμού, που ορίζει ότι άλλες ψυχές είναι προορισμένες για τη σωτηρία και άλλες όχι.

του ήταν εκεί όπου ο ανθρώπινος πόνος ξεχείλιζε
και το θείο φως φαινόταν να έχει εξαφανιστεί από
προσώπου γης.

Σμύρνη 1922

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

Μάιος 1919. Ο ελληνικός στρατός αποβιβάζεται στη Σμύρνη. Οι Έλληνες συρρέουν στην προκυμαία για να υποδεχθούν τους ελευθερωτές τους. Ανάμεσά τους και η Φιλίτσα, μια νεαρή Σμυρνιά, γεμάτη όνειρα και ελπίδες. Αλλά και ο Νικόλας, ένας Έλληνας στρατιώτης που για πρώτη φορά, γεμάτος συγκίνηση, πατάει το πόδι του στα μικρασιατικά παράλια. Αυτό το πρώτο αντάμωμα θα αποδειχθεί καθοριστικό.

Σεπτέμβριος 1922. Το τέλος της Πόλης φαινόταν αναπόφευκτο. Ο τακτικός στρατός του Κεμάλ και τα άτακτα σώματα των Τσετών είχαν ξεκινήσει την εισβολή. Το άσβεστο μίσος των τελευταίων χρόνων εξαφάνισε κάθε ηθικό φραγμό, αφάνισε κάθε ανθρώπινη αρετή.

Ποια είναι η θέση της Φιλής και του Νικόλα μέσα σε αυτόν τον ταραγμένο κόσμο; Πώς ο κύκλος των γεγονότων κλείνει δεκαετίες αργότερα μέσα από ένα ταξίδι;

Από τον Έιζα Τζένινγκς τον Αμερικανό ιεραπόστολο, που με την επιμονή του και τις παράτολμες αποφάσεις του σώζει εκατοντάδες χιλιάδες ζωές Ελλήνων της Μικράς Ασίας, μέχρι τον Νίκο Καζαντζάκη, τον Κώστα Καρυωτάκη και τη Μαρία Πολυδούρη, αλλά και πολιτικούς όπως τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Οι εθνικές τραγωδίες, οι κοινωνικές αναταραχές ο κόσμος του περιθωρίου διαπλέκονται με τις προσωπικές ιστορίες των ηρώων, με τον έρωτα, τα πάθη, τις διαψεύσεις, τις προδοσίες.

Μήπως τελικά εκείνο που μένει είναι ο χρόνος του έρωτα, εκείνος που κερδήθηκε με θυσίες;

ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

